

І. О. Биля-Сабадаш, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПРАВОТВОРЧОСТІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Досконале за формою і змістом законодавство є важливим елементом правової культури суспільства. Як слушно відзначив Є. Бурлай, те, якою мірою буде ефективним правове регулювання, якою мірою життя суспільства справді виявиться впорядкованим на засадах права, якою мірою кожен суб'єкт буде здатен діяти в рамках власного права, не сумніваючись у його захищеності, безпосередньо залежить від стану законодавства, його досконалості у змістовному і формальному аспектах. Висока якість законодавства як елемента правової системи суспільства забезпечується відповідним рівнем правової культури правотворчої діяльності. Проблема правової культури правотворчості в цілому і законотворчості зокрема як ніколи є актуальною для українського суспільства. Вади правотворчої діяльності негативно позначаються на усій правовій системі, формують передумови поглиблення системної кризи в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Правотворчість – багатоаспектне явище, яке можна характеризувати як одну з правових форм діяльності держави; як самостійну стадію механізму правового регулювання; як різновид державно-правової практики і специфічний вид діяльності державних та інших компетентних суб'єктів тощо. У цьому дослідженні ми виходимо з розуміння правотворчості як діяльності уповноважених суб'єктів з розроблення, перероблення і видання певних нормативно-правових актів. Соціальне призначення правотворчості полягає у встановленні певних припустимих, бажаних або необхідних стандартів поведінки суб'єктів суспільних відносин. Згідно з вихідними постулатами демократичного суспільства в результаті правотворчої діяльності повинні формулюватися і затверджуватися правові норми, які відповідають потребам суспільного розвитку, спрямовані на досягнення консенсусу в суспільстві, створюють необхідні юридичні передумови для успішності і процвітання нації, відповідають міжнародним правовим стандартам.

Правова культура правотворчості в цілому складається з таких основних елементів: а) правова культура суб'єктів і учасників правотворчого процесу; б) реалізація принципів правотворчої діяльності (їх правове закріплення, фактичне втілення в правотворчій діяльності, розвиненість основних інструментів, через які реалізуються відповідні вимоги); в) організаційно-правова і нормативна основи правотворчої діяльності; г) якість нормативно-правових актів, в яких утілюються результати правотворчої діяльності.

Слід відрізнити суб'єктів (осіб, які наділені спеціальними правотворчими повноваженнями) і учасників (осіб, які беруть участь у розробленні нормативно-правових актів) правотворчої діяльності. До правотворчого процесу на

різних його етапах можуть залучатися юристи-вчені, юристи-практики, фахівці (вчені і практики) з тієї галузі суспільних відносин, які підпадають під відповідне правове регулювання, юристи-нормопроектувальники, зацікавлені фізичні особи тощо. Від рівня правової культури суб'єктів і учасників правотворчого процесу залежить рівень правової культури правотворчості в цілому. Можна сказати, що на якість правотворчої діяльності впливають наукова, професійна і повсякденна правова культура; правова культура суспільства, окремих груп та індивідуальна правова культура. Отже, слід підвищувати рівень правової культури суб'єктів і учасників правотворчого процесу через: реалізацію національних програм правової освіти населення; заходи підвищення кваліфікації і правової культури суб'єктів правотворчих повноважень; розроблення і запровадження програм підготовки фахівців у сфері правотворчості і нормопроекування.

Рівень правової культури правотворчості визначається також ступенем запровадження основних принципів правотворчої діяльності: верховенства права, демократизму, законності, правової визначеності, науковості та професіоналізму, обґрунтованості та зв'язку з практикою, «економії закону», планування, поєднання стабільності та динамізму. Головними інструментами і інститутами, що забезпечують реалізацію цих принципів, є такі: громадські слухання та обговорення проектів нормативно-правових актів; принципи формування робочих груп з підготування нормопроекту; інститут референдуму; різні види експертизи проектів нормативно-правових актів; відповідні соціологічні дослідження і соціальні експерименти; належне обґрунтування нормопроектів; аналіз практики застосування законів; вивчення відповідної зарубіжної практики; судовий контроль; нормотворча техніка та ін. Аналіз правотворчої практики в Україні на різних її рівнях дає підстави стверджувати, що жоден із згаданих принципів не знаходить належного втілення, а часто й прямо порушується.

Правова культура правотворчості визначається якістю організаційно-правової і нормативної основи правотворчої діяльності. Є декілька основних положень, яким має відповідати така основа: 1) впорядкованість, чіткість, уніфікованість правового регулювання правотворчої діяльності, починаючи від процедури законотворчості і закінчуючи нормотворчістю недержавних суб'єктів на локальному рівні; 2) чіткий розподіл правотворчої компетенції; 3) чіткий розподіл і баланс між гілками влади; 4) закріплення юридичної відповідальності суб'єктів правотворчих повноважень; 5) відповідність міжнародним правовим стандартам. У цьому напрямку в Україні існує незліченна кількість питань: удосконалення правового регулювання процедури розроблення та ухвалення законів України; ухвалення засадничих законів на кшталт законів про нормативно-правові акти України, закони та законодавчі акти України, підзаконну нормотворчість в Україні; посилення юридичної відповідальності суб'єктів правотворчості тощо.

Якість нормативно-правового акта визначається його змістом. Проте зміст завжди втілюється у певну форму, від досконалості якої залежать організація і адекватний вираз відповідного змісту. Якість закону як сукупність його змістовних і формальних властивостей є головним показником правової культури правотворчості. Якщо казати про правову культуру правотворчої діяльності в Україні, то неодмінним її критерієм є також відповідність завданню адаптації законодавства України до європейського права.

В. М. Коробка, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ТА ЮРИДИЧНИЙ СВІТОГЛЯДИ ЯК СПЕЦИФІЧНІ ТИПИ СВІТОГЛЯДІВ

Поняття світогляду, уведене у науковий обіг у XVIII ст., є загальноприйнятим як у повсякденній мові, так і в науковій літературі. Однак у словниках англійської, французької та деяких інших мов відсутній термін, який адекватно висловлює те, що в українській мові називається світоглядом, а в німецькій – Weltanschauung. Відзначена лінгвістична особливість негативно позначилася на долі терміна «світогляд» наприкінці 70-х – на початку 80-х років у СРСР. Тоді у середовищі радянських філософів була розпочата спроба елімінувати термін «світогляд», у зв'язку з неможливістю однозначного визначення його значення. На захист цього терміна виступив авторитетний російський філософ, академік Т. Ойзерман, який слушно вказав на те, що найбільш змістовні поняття науки, як правило, виявляються багатозначними. Факт же різноманіття світоглядів є особливо важливим, оскільки завдяки різноманіттю можливе збагнення загального визначення поняття світогляду. На думку Т. Ойзермана, таке загальне поняття охоплює всі види світоглядів, кожен з яких специфічним чином характеризує той або інший тип світогляду. При цьому Т. Ойзерман з жalem констатував, що й дотепер не створено науково обґрунтованої типології світоглядів. Зазначене повною мірою прямо стосується таких типів світоглядів, як, наприклад, правовий світогляд, юридичний світогляд.

У сучасній юридичній літературі поняття «юридичний світогляд», «правовий світогляд», незважаючи на їхню фундаментальну значущість для розвитку ідеї прав і свобод особи, теорії і практики побудови правової держави залишаються до кінця не вивченими.

Слушно визнати, що в цей час спостерігаються окремі спроби дослідити зазначені поняття. Однак опубліковані матеріали дозволяють говорити лише про те, що робота з їхнього вивчення більше намічена, ніж виконана. Разом з тим науковий інтерес до юридичного, а також до правового світогляду виявили такі відомі дослідники, як, наприклад, Ф. Енгельс, К. Кауцький, М. Вебер, А. Валіцький. У числі українських і російських дослідників певний інтерес спостерігається в працях В. Соловійова, П. Новгородцева, Б. Кістяківського, В. Туманова, П. Баранова, С. Максимова, В. Селіванова та ін.